

Mgr inż. Beata Onak-Szczepanik

Katedra Teorii Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Rzeszowski

Innowacyjność małych i średnich przedsiębiorstw w województwie podkarpackim. Wybrane aspekty

WPROWADZENIE

Cechą charakterystyczną współczesnej gospodarki światowej jest wzrost znaczenia innowacyjności i zaawansowanych technologii, jako podstawowego czynnika determinującego procesy ekonomiczne. Tworzenie i wdrażanie innowacji stanowi obecnie podstawowy warunek funkcjonowania i rozwoju przedsiębiorstw na globalnym rynku, w warunkach wzrastającej konkurencji, na etapie przechodzenia do gospodarki opartej na wiedzy. Jednocześnie wraz z postępującą globalizacją, obserwuje się wzrost znaczenia regionów w kształtowaniu sytuacji społeczno-gospodarczej kraju. Region zaczyna być coraz częściej postrzegany jako „forma środowiska redukującego niepewność i ryzyko, stanowiącego źródło informacji, katalizatora wiedzy, umiejętności i innowacyjności (...). Staje się jedną z najistotniejszych płaszczyzn sprzyjających procesom kreowania, absorpcji i dyfuzji innowacji” [Matusiak, 2005, s. 31]. Dodatkowo znaczna część interakcji pomiędzy przedsiębiorstwami oraz przedsiębiorstwami i sferą B+R zachodzi na poziomie regionalnym [Szultka i inni, 2004, s. 5].

Lokalny charakter małych i średnich przedsiębiorstw powoduje, że istnieje ścisła zależność między ich rozwojem, a rozwojem regionalnym. Rozwój sektora MŚP wyrównuje regionalne dysproporcje, przyczynia się do poprawy warunków życia społeczności lokalnych, tworzy nowe miejsca pracy, zatem ogólnie przyczynia się do poprawy ekonomiki regionu. Z uwagi na fakt, iż małe i średnie przedsiębiorstwa stanowią w Polsce ponad 99,8% ogólnej liczby przedsiębiorstw, przypisuje się im szczególną rolę w poprawie innowacyjności gospodarki regionu, a poprzez to innowacyjności gospodarki kraju¹.

---

¹ Patrz szerzej: [Onak-Szczepanik, 2006, s. 613-626].

INNOWACYJNOŚĆ W PROBLEMATYCE REGIONALNEJ²

Mimo wysokiej rangi innowacji, pojęcie to nie doczekało się jednoznacznej interpretacji, ze względu na fakt, iż jest zjawiskiem złożonym i dynamicznym, łączącym w sobie aspekty psychologiczne, socjologiczne, ekonomiczne, a także aksjologiczne i etyczne.

Zgodnie z definicją J. Schumpetera za innowację przyjmuje się:

- wprowadzenie do produkcji nowych produktów lub doskonalenie już istniejących,
- wprowadzenie nowego lub udoskonalenie istniejącego procesu produkcyjnego,
- zastosowanie nowego sposobu sprzedaży lub zakupów,
- wprowadzenie nowej organizacji produkcji.

Z kolei, innowacyjność to zdolność organizacji do stałego poszukiwania, wdrażania i upowszechniania innowacji [Pomykański, 2001, s. 15].

Podstawową przesłanką działalności innowacyjnej w regionach jest wzrost konkurencyjności tych obszarów. Aby działalność innowacyjna mogła się rozwijać, w danym regionie muszą istnieć określone uwarunkowania sprzyjające rozwojowi technologii, informatyzacji, itp.

Do najważniejszych determinant warunkujących rozwój działalności innowacyjnej regionu zalicza się czynniki infrastrukturalne, produkcji, ekonomiczne, prawne i społeczne.

Czynniki infrastrukturalne obejmują :

- formalne i nieformalne instytucje, które wpływają na mechanizmy działania w regionie i reprezentują interesy poszczególnych grup mieszkańców;
- stopień informatyzacji i komunikacji regionu z otoczeniem (liczba przyłążeń telefonicznych i internetowych);
- infrastrukturę komunikacyjną i rozwój transportu, które determinują poziom dostępności komunikacyjnej regionu;
- edukację i działalność badawczo-rozwojową.

Do grupy czynników ekonomicznych, prawnych i społecznych wpływających na działalność innowacyjną lub regulujących jej rozwój w danym regionie należą [*Dane społeczno-gospodarcze...*, 2005, s. 28-29]:

- udział PKB regionu w gospodarce narodowej, który przedstawia ogólną kondycję gospodarczą regionu;
- stopień zatrudnienia w sektorze usług i przemyśle (w sektorach najbardziej podatnych na innowacje);

---

² Patrz szerzej: [Onak-Szczepanik, 2007, s. 127-147].

- reakcje otoczenia na innowacje;
- elastyczność w strukturach organizacyjnych w przedsiębiorstwie czy regionie;
- elastyczność uregulowań prawnych.

W analizie rozwoju regionu, ważną rolę odgrywają także czynniki produkcji. Do najważniejszych ich elementów rozpatrywanych często w ujęciu dynamicznym należą [Werker, Athreye, s. 506-509]: ziemia (dostępność terenów produkcyjnych), kapitał ludzki (np. wykwalifikowana kadra pracownicza), kapitał akcyjny (m.in. ilość BIZ w danym regionie), wiedza i informacja dotycząca technologii i rynków docelowych.

W celu ułatwienia prowadzenia działalności innowacyjnej w regionie, opracowano regionalne systemy innowacji (RSI). Regionalny system innowacji, będący częścią narodowego systemu innowacji, określany jest najczęściej jako sieć instytucji prywatnych i publicznych, których działanie i współpraca umożliwia wytwarzanie, adaptację, modyfikację oraz rozpowszechnianie innowacji i nowych technologii w regionie. RSI służy podniesieniu konkurencyjności regionu, dynamizuje rozwój gospodarczy, zmniejsza bezrobocie oraz zapobiega wykluczeniu niektórych obszarów regionu. Składają się na niego komplementarne i współzależne podsystemy, do których zalicza się:

- podsystem produkcyjno-usługowy,
- podsystem naukowo-badawczy,
- podsystem instytucjonalny,
- podsystem finansowy,
- podsystem społeczno-kulturowy.

Do aktorów potencjalnie uczestniczących w systemie innowacyjnym, zalicza się następujące grupy instytucji: przedsiębiorstwa prywatne, władze regionalne, instytuty badawcze i rozwojowe, politechniki i uniwersytety oraz inne placówki edukacyjno-badawcze, instytucje finansowe i kredytowe (*venture capital*), instytucje wspierające (regionalne centra innowacji, agencje rozwoju regionalnego i lokalnego, technoparki), instytucje i programy zagraniczne [Janasz, Koziół, 2007, s.106]; [Matusiak, *Innowacje...*, 2005, s. 142-143].

Oceny innowacyjności regionu można dokonywać w dwóch kategoriach [*Procesy innowacyjne...*, 2005, s. 16-27]:

- zdolności do wytwarzania nowych lub istotnie zmodyfikowanych produktów, technologii, usług, form organizacyjnych, tworzącej podstawy gospodarki opartej na wiedzy;
- zdolności do podnoszenia poziomu technicznego i organizacyjnego poprzez adaptację nowych rozwiązań technologicznych i ekonomiczno-organizacyjnych umożliwiających zmiany jakościowe.

Ze względu na ogólny poziom innowacyjności regionalnej, a także dominację pierwszej lub drugiej kategorii innowacyjności, można wyróżnić regiony innowacyjne, adaptacyjne i skansenowe.

W regionach innowacyjnych powstają innowacje techniczne, ekonomiczne i społeczne. Regiony adaptacyjne charakteryzują się istnieniem warunków do adaptacji i dyfuzji innowacji tworzonych w regionach innowacyjnych. Regiony skansenowe pozostają poza głównym nurtem przemian cywilizacyjnych. Innowacje nie docierają do tej grupy regionów, nie są przyjmowane przez środowisko regionalne, a ze względu na bariery o charakterze technicznym, ekonomicznym, społecznym nie ma możliwości ich adaptacji [Leszczewska, 2000, s. 18-20].

Wśród barier innowacyjności w polskich regionach kluczową rolę odgrywają [Richert-Kaźmierska, 2006, s. 573]:

- brak lub niedorozwój instrumentów finansowych na poziomie regionu, w tym regionalnych funduszy poręczeń kredytowych lub funduszy pożyczkowych ukierunkowanych na rozwój innowacji;
- niedostatecznie rozbudowany system wzmocnień finansowych i pozafinansowych w krajowej polityce gospodarczej, zachęcających przedsiębiorców do inwestowania w nowoczesne rozwiązania;
- niski poziom partnerstwa i współpracy pomiędzy instytucjami sfery badawczo-rozwojowej i przedsiębiorstwami, a co się z tym wiąże – słabo rozwinięta infrastruktura komercjalizacji nauki i techniki;
- podejście ograniczające innowacyjność do wydzielonego, niezależnego problemu w gospodarce regionalnej – nadal rzadkie postrzeganie innowacyjności jako koncepcji działania, odnoszącej się do wszystkich dziedzin i sektorów tejże polityki.

Na tle Unii Europejskiej polska gospodarka, a tym samym i polskie regiony jawią się jako obszary skansenowe. Według *European Innovation Scoreboard 2005*, Polska wraz z Estonią, Hiszpanią, Słowacją, Bułgarią, Rumunią i Turcją została zaliczona do czwartej grupy krajów – tzw. tracących grunt innowacyjny, zaś według *European Innovation Scoreboard 2006*, Polska wraz ze Słowenią, Czechami, Litwą, Portugalią, Łotwą, Grecją, Bułgarią, Cyprzem i Rumunią została zaliczona do trzeciej grupy krajów – tzw. nadrabiających zaległości, dzięki poprawie wartości indeksów sumarycznych³.

INNOWACYJNOŚĆ WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO NA TLE KRAJU

Wskaźniki innowacyjności obliczone dla województwa podkarpackiego nie kształtują się korzystnie na tle pozostałych województw Polski. Z danych za-

³ Szerzej: [Bal-Woźniak, 2007, s. 99-113].

mieszczonych w tabeli 1 wynika, że spośród 11 przedstawionych wskaźników, jedynie w czterech Podkarpacie ulokowało się w pierwszej trójce. Pierwszą pozycję województwo podkarpackie uzyskało w następujących kategoriach: pracujący w średnio i wysoko zaawansowanym technologicznie przetwórstwie przemysłowym (procent ogółu pracujących) w 2003 r. oraz wydatki przedsiębiorstw na B+R (procent PKB) w 2002 r. Z kolei przedostatnie miejsce uzyskało w dwóch kategoriach: pracujący w wysoko zaawansowanej technologicznie działalności usługowej (procent ogółu pracujących) oraz wydatki publiczne na B+R (procent PKB).

Tabela 1. Wskaźniki innowacyjności dla województw Polski (liczone według zaleceń EUROSTAT)

Wyszczególnienie	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	2.1	2.2	3.1	4.3	4.3 a	4.5
dolnośląskie	1,17	16,01	7,2	9,27	2,27	0,34	0,10	3,30	29,30	33,88	2,09
kujawsko - pomorskie	0,50	13,39	6,7	7,88	2,36	0,14	0,15	1,66	6,11	7,27	0,08
lubelskie	0,60	15,70	8,1	6,32	2,83	0,32	0,12	2,20	16,97	19,89	0,23
lubuskie	0,71	13,19	5,0	7,02	1,92	0,12	0,02	1,58	10,02	11,32	0,50
łódzkie	0,99	14,96	5,8	5,56	2,34	0,52	0,10	2,17	9,87	11,83	0,08
małopolskie	1,09	16,63	5,3	7,47	3,39	0,64	0,23	3,00	12,36	18,74	0,13
mazowieckie	0,92	22,42	6,9	5,39	6,07	1,11	0,14	3,44	18,28	24,40	0,18
opolskie	0,54	12,80	5,5	9,19	2,26	0,15	0,02	3,16	9,49	11,19	0,70
podkarpackie	0,79	14,08	4,6	11,68	1,90	0,06	0,33	3,48	12,23	13,98	0,73
podlaskie	0,91	15,36	6,3	4,23	2,54	0,08 ¹	0,08 ¹	2,14	6,99	7,91	0,17
pomorskie	0,76	17,47	5,3	10,54	2,68	0,29	0,22	1,23	22,14	24,51	0,14
śląskie	0,85	14,03	6,0	7,99	2,39	0,23	0,09	3,43	18,64	22,05	0,28
świętokrzyskie	0,85	15,09	4,3	5,38	1,80	0,04	0,03	6,11	9,68	11,02	0,08
warmińsko - mazurskie	0,75	13,55	4,5	3,91	3,18	0,19	0,07	1,56	15,88	17,97	0,08
wielkopolskie	0,67	15,02	5,0	8,92	2,41	0,38	0,08	4,32	15,73	18,42	0,17
zachodniopomorskie	1,25	15,93	6,1	7,57	2,46	0,20 ¹	0,14 ¹	1,65	13,02	14,47	0,33
Lokata woj. podkarpackiego	9	11	14	1	15	15	1	3	10	10	2

¹ – wartość szacowana, brak niektórych danych statystycznych dla tych województw

- 1.1. Nowi absolwenci nauki i inżynierii (procent przedziału wiekowego 20–29) w 2003 r.
- 1.2. Ludność z wykształceniem wyższym (procent przedziału wiekowego 25–64) w 2002 r. (NSP)
- 1.3. Kształcenie ustawiczne (procent udziału osób uczących się i doksztalających w wieku 25–64 do ludności w wieku 25–64) w II kwartale 2004 r.
- 1.4. Pracujący w średnio i wysoko zaawansowanym technologicznie przetwórstwie przemysłowym (procent ogółu pracujących) w 2003 r.
- 1.5. Pracujący w wysoko zaawansowanej technologicznie działalności usługowej (procent ogółu pracujących) w 2003 r.
- 2.1. Wydatki publiczne na B+R (procent PKB) w 2002 r.
- 2.2. Wydatki przedsiębiorstw na B+R (procent PKB) w 2002 r.
- 3.1. Nakłady na innowacje w sekcji przetwórstwo przemysłowe (procent przychodów z całkowitego kształtu działalności w tej sekcji) w 2003 r.

- 4.3. Sprzedaż nowych i zmodernizowanych wyrobów w sekcji przetwórstwo przemysłowe (procent przychodów z całokształtu działalności w tej sekcji) w 2003 r.
- 4.3.a Sprzedaż nowych i zmodernizowanych wyrobów w sekcji przetwórstwo przemysłowe (procent przychodów ze sprzedaży produktów w tej sekcji) w 2003 r.
- 4.5. Nakłady na technologie informacyjne (procent PKB) w 2001 r.

Źródło: [*Regionalna Strategia...*, 2004, s. 22].

INNOWACYJNOŚĆ MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW WOJEWÓDZTWA
PODKARPACKIEGO NA TLE KRAJU

Niska innowacyjność województwa podkarpackiego, znajduje odzwierciedlenie w niskim poziomie innowacyjności małych i średnich przedsiębiorstw działających na tym obszarze.

Tabela 2. Działalność innowacyjna i badawczo-rozwojowa MŚP w regionach

	Odsetek firm, które prowadziły działalność B+R		Odsetek firm, które wdrożyły innowacje w latach 2002–2004		Nakłady na innowacje firm innowacyjnych w 2004 r. (tys. zł)		Nakłady na B+R firm innowacyjnych w 2004 r. (tys. zł)	
	małe	średnie	małe	średnie	małe	średnie	małe	średnie
Polska	5	14	17	40	384	1570	23	80
dolnośląski	9	14	16	35	228	1692	84	80
kujawsko-pomorski	6	13	17	36	895	1572	2	38
lubelski	6	14	19	46	238	1312	12	75
lubuski	3	10	11	33	740	1541	7	36
łódzki	2	16	15	39	278	1604	6	163
małopolski	7	16	23	43	249	1828	4	44
mazowiecki	5	17	16	44	492	2416	43	154
opolski	6	14	17	41	473	1041	14	28
podkarpacki	5	15	21	41	198	1071	19	65
podlaski	4	13	13	32	213	1148	9	40
pomorski	12	14	16	39	612	1295	27	60
śląski	8	16	23	49	295	1616	21	75
świętokrzyski	3	17	20	44	248	1298	2	40
warmińsko-mazurski	3	17	20	43	312	772	2	26
wielkopolski	2	9	13	35	515	1368	22	86
zachodniopomorski	3	13	15	29	309	1260	4	25
Lokata regionu podkarpackiego	8	7	3	8	16	14	6	7

Źródło: [Raport o stanie..., 2006, s. 40].

W województwie podkarpackim zaledwie 5% małych i 15% średnich firm prowadziło działalność badawczo-rozwojową, co daje małym przedsiębiorstwom 8, a średnim 7 lokatę na tle pozostałych regionów Polski. W latach 2002–2004, 21% małych i 41% średnich przedsiębiorstw wdrożyło innowacje, co daje odpowiednio 3 i 8 lokatę na tle pozostałych województw. W 2004 roku nakłady na innowacje firm innowacyjnych, wynosiły na Podkarpaciu dla firmy małej

198 000 zł, zaś dla firmy średniej 1 071 000 zł, co dało firmom małym 16, a średnim 14 pozycję na tle pozostałych regionów. Nakłady na B+R w przeliczeniu na firmę innowacyjną w województwie podkarpackim dla małych przedsiębiorstw wynosiły 19 000 zł, zaś dla średnich 65 000 zł, co daje małym przedsiębiorstwom 6, a średnim 7 lokatę. Omawiane zjawisko przedstawia tabela 2.

Jak ukazują statystyki, podkarpacki sektor małych i średnich przedsiębiorstw wdraża więcej innowacji procesowych niż innowacji produktowych. W 2004 roku na Podkarpaciu 15% małych i 29% średnich firm wdrożyło nowe lub ulepszone wyroby, 12% małych i 27% średnich wprowadziło wyroby nowe dla rynku, zaś 17% małych i 33% średnich zastosowało nowe procesy (tabela 3). W porównaniu ze średnią krajową, podkarpackie MŚP wypadają nieznacznie lepiej.

Tabela 3. Innowacje produktowe i procesowe MŚP w 2004 r. (w procentach)

Odsetek firm które wdrożyły	Nowe lub ulepszone wyroby		Wyroby nowe dla rynku		Nowe procesy	
	Małe	Średnie	Małe	Średnie	Małe	Średnie
Polska	11	27	10	23	14	32
Podkarpackie	15	29	12	27	17	33

Źródło: [Żoźnierski, 2006, s. 21].

Z kolei w Polsce, w latach 2002–2004 innowacje organizacyjne wdrożyło 15% małych firm i 35% średnich, zaś innowacje marketingowe wprowadziło 14% małych firm i 25% średnich. Podobną tendencję zauważa się w województwie podkarpackim [Żoźnierski, 2006, s. 29-30].

Chcąc poprawić ogólny poziom innowacyjności sektora MŚP, należy zadbać o poprawę poziomu jego innowacyjności w regionach. Służyć temu ma odpowiednia polityka kształtowana na poziomie lokalnym i regionalnym. Stworzenie przez władze lokalne korzystnych warunków dla rozwoju aktywności innowacyjnej małych i średnich przedsiębiorstw może przyczynić się do wzrostu ogólnego poziomu społeczno-gospodarczego regionu.

POLITYKA SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA PODKARPACIEGO W ZAKRESIE POPRAWY I POBUDZANIA INNOWACYJNOŚCI

Ze względu na określone cechy procesu innowacyjnego, bardzo ważną rolę w jego stymulowaniu odgrywa czynnik publiczny, a na poziomie regionów samorządy, które powinny współuczestniczyć w realizacji własnej polityki proinnowacyjnej dostosowanej do lokalnych uwarunkowań. Artykułuje się tutaj potrzebę tworzenia środowiska innowacyjnego i odpowiedniego jego wspierania

w celu podniesienia poziomu innowacyjności, który jest elementem wyprzedzania w międzynarodowym procesie konkurencji [Janasz, Kozioł, 2007, s. 106].

Do podstawowych dokumentów strategicznych samorządu województwa podkarpackiego należy *Regionalna Strategia Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2005–2013* i *Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007–2020*.

Głównym celem *Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2005–2013*, jest zbudowanie skutecznego i sprawnego regionalnego systemu innowacji w województwie, sprzyjającego wzrostowi innowacyjności podkarpackiej gospodarki. Aby cel generalny mógł być osiągnięty wyznaczone zostały poniższe cele strategiczne [*Regionalna Strategia...*, 2004, s. 12-13]:

- wzmocnienie i rozwój współpracy między przedsiębiorcami i naukowcami w zakresie komercjalizacji wynalazków i wdrażania innowacji;
- stworzenie infrastruktury finansowego wsparcia innowacji;
- zwiększenie wykorzystania potencjału badawczo-rozwojowego dla wzrostu innowacyjności gospodarki województwa;
- zbudowanie i rozwój kultury innowacyjnej mieszkańców regionu;
- stworzenie przyjaznych warunków do powstawania nowych innowacyjnych przedsiębiorstw i rozwoju już istniejących;
- promowanie innowacyjnej gospodarki w ramach współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej.

Głównym celem *Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007–2020* jest podniesienie krajowej i międzynarodowej konkurencyjności gospodarki regionu poprzez wzrost jej innowacyjności. W ramach wyżej wymienionego celu zakłada się realizację następujących priorytetów [*Strategia Rozwoju...*, 2006, s. 89-96]:

- rozwój przedsiębiorstw, szczególnie małych i średnich, poprzez wsparcie finansowe oraz instytucjonalne;
- budowanie regionalnego systemu innowacji poprzez rozwój rzeszowskiego obszaru metropolitalnego oraz powiązań między nauką i gospodarką;
- działania na rzecz podniesienia atrakcyjności regionu dla rozwoju inwestycji;
- turystyka jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.

Jednocześnie samorządowe władze regionalne prowadzą poprzez wdrażanie działania 2.6. *Regionalne Strategie Innowacyjne i Transfer Wiedzy Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego na lata 2004–2006* aktywną politykę rozwoju poprzez klastry. Wsparcie uzyskał klaster Dolina Lotnicza, potencjalne klastry: informatyczny, chemiczny i spożywczy. W obecnym okresie programowania są do wykorzystania prawie trzykrotnie wyższe środki w porównaniu do lat 2004–2006 [Pasterz, 2007, s. 172-173].

LITERATURA

- Bal-Woźniak T. [2007], *Innowacyjność fundamentalnym warunkiem przedsiębiorczości powszechnie opartej na wiedzy. Porównania międzynarodowe*, [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Gospodarka oparta na wiedzy*, Zeszyt 11, Woźniak M.G. (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Dane społeczno-gospodarcze – działalność innowacyjna*, GUS, Warszawa, listopad 2005.
- Janasz W., Koziół K. [2007], *Determinanty działalności innowacyjnej przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa.
- Leszczewska K. [2000], *Zróżnicowanie regionalne w Polsce*, Zeszyty Naukowe WSZiP im. B. Jasińskiego, nr 1/2000.
- Matusiak K.B. (red.) [2005], *Innowacje i transfer technologii. Słownik pojęć*, PARP, Warszawa.
- Matusiak K. [2005], *Ośrodki innowacji w Polsce*, PARP i SOOliP, Poznań – Warszawa.
- Onak-Szczepanik B. [2006], *Miejsce i rola sektora małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce Polski*, [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Problemy globalizacji i regionalizacji*, Zeszyt 9, Woźniak M.G. (red.), Wyd. Mitel, Rzeszów.
- Onak-Szczepanik B. [2007], *Innowacyjność gospodarki Polski a polityka innowacyjna państwa*, [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Gospodarka oparta na wiedzy*, Zeszyt 11, Woźniak M.G. (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Pasterz T. [2007], *Gospodarka oparta na wiedzy (GOW) w polityce innowacyjnej samorządu województwa podkarpackiego*, [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Gospodarka oparta na wiedzy*, Zeszyt 11, Woźniak M.G. (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Pomykański A. [2001], *Innowacje*, Wyd. Politechniki Łódzkiej, Łódź.
- Procesy innowacyjne w polskiej gospodarce* [2005], Rada Strategii Społeczno-Gospodarczej przy Radzie Ministrów, Raport nr 26, Warszawa.
- Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2004–2005* [2006], PARP, Warszawa.
- Regionalna Strategia Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2005–2013* [2004], Oficyna Wyd. Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów.
- Richert-Kaźmierska A. [2006], *Kapitał intelektualny i innowacyjność w kontekście rozwoju regionalnego*, [w:] *Przedsiębiorczość i innowacyjność. Wyzwania współczesności*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, nr 1116, Wrocław.
- Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007–2020*, Zarząd Województwa Podkarpackiego, uchwalona przez Sejmik Województwa Podkarpackiego 20 października 2006 roku (Uchwała nr LXIII/790/06).
- Szultka S., Tamowicz P., Mackiewicz M., Wojnicka E. [2004], *Niebieskie Księgi 2004, Regionalne Strategie Innowacji i Systemy Innowacji. Najlepsze praktyki. Rekomendacje dla Polski*, IBnGR, Gdańsk.
- Werker C., Athreye S. [2004], *Marshall's Disciples: Knowledge and Innovation Driving Regional Economic Development and Growth*, "Journal of Evolutionary Economics" nr 14.
- Żołnierski A. (red.) [2006], *Innowacyjność 2006. Stan innowacji, metody wspierania, programy badawcze. Raport*, PARP, Warszawa.

Streszczenie

W artykule przedstawiono wybrane aspekty teoretyczne i praktyczne związane z innowacyjnością małych i średnich przedsiębiorstw w ujęciu regionalnym. Analizę innowacyjności podkarpackich małych i średnich przedsiębiorstw, poprzedzono ukazaniem ogólnego poziomu innowacyjności województwa podkarpackiego na tle pozostałych polskich województw. Wskazano także na najważniejsze dokumenty strategiczne i inicjatywy samorządu województwa podkarpackiego w zakresie poprawy i pobudzania innowacyjności gospodarki regionu oraz jej podmiotów.

**Aspects of Innovation in Small and Medium-Sized Enterprises
in Podkarpackie Region***Summary*

In the paper, there were presented some theoretical and practical aspects connected with innovation in small and medium-sized enterprises in regional dimension. The analysis of innovation in small and medium-sized enterprises from Podkarpackie Voivodeship was preceded by the presentation of a general level of innovation that has been achieved in this region compared with the other regions of Poland. The most important strategic documents and initiatives of local government aimed at reinforcing and stimulating innovation in the region's economy were indicated.